

Múlt és jelen egy moldvai magyar faluban

Iancu Laura:
Jeles napok, ünnepi
szokások a moldvai
Magyarfaluban.
Lucidus Kiadó, Bp., 2011.

Iancu Laura író, költő, most néprajzkutatóként jelentette meg legújabb könyvét, amelyben szülőfaluja, Magyarfalu világát mutatja be a jeles napok és az ünnepi szokások tükrében. Egy etnográfus számára kimeríthetetlen forrás az a település, ahova a családi, rokonsági, szomszédsági és korosztályi kapcsolatok kötik. Ahol első éveit töltötte, ahol iskolába járt, ahonnan eljött nagy reményekkel, és ahová felnőtt fejjel, diplomákkal, megírt és elismert könyvekkel a tarsolyában, mindig visszatér. Visszatér és visszahoz mindig valami fontosat Magyarfalunak, mondhatnánk, a moldvai magyaroknak. Hol egy verset, hol egy regényt, hol egy néprajzi tanulmányt vagy egy monográfiát. De meg is fordíthatjuk, elhozza hozzánk Magyarfalu világát. Merít, és formába öntve visszajuttat, átad.

Minden néprajzkutatónak fel kell oldania magában a gyűjtés módszeréből adódó belső konfliktusokat az adatközlőkkel kapcsolatban. Vallásos életet, szokásokat gyűjteni azt is jelenti, hogy a kutató az egyén legbelsőbb világát, a hitbéli dolgokat, a világlépet, a norma-rendszert és ezek által szabályozott egyéni és közösségi vélekedést és viselkedést igyekszik szemlélni, megfigyelni, megismerni, és arról minden kicsi adalékot is összegyűjteni, rögzíteni, majd értelmezni. Mindezt úgy tenni, hogy ne sértsünk, ne zavarjunk, ne avatkozzunk be az egyén és a közösség életébe. Különösen nehéz ez a kibocsátó közösség esetében. Iancu Laura egy ideig, 12 éves koráig bent élt a magyarfalusi szokáskörben, belenőtt a szokásokba és hiedelmekbe, meghatározta gyermekkorát, életét és gondolkodását. Ez az *odavalóság, a bennszülöttség* adottság, a kívülállás pedig választott. Mintegy tíz éve vizsgálja a moldvai magyar kultúrát, az eltelt évek, az iskolák, a tapasztalatok, a máshol megélt élet kellő távolságot is biztosított a tudományos kutatáshoz. A kívül-belül helyzet kitágította kutatói lehetőségét, lehetővé tette a témakör teljes befo-gását, komplex szemléletét, olyan mélységek és összefüggések feltárását, amelyeket csak kívülállónak nem tudott volna elérni.

Magyarfalu az ún. déli vagy székelyes csángók csoportjába tartozó, Bákó megyében lévő homogén római katolikus magyar falu, mindössze hat román nemzetiségű, ortodox vallású egyén él itt. XX. századi történetének legsúlyosabb megpróbáltatása a második világhá-

ború időszaka volt, amikor 424 személy előbb Bácskában telepedett le, majd rengeteg szenvedés után a bukovinai székelyekkel Baranya megyébe Egyházaskozárra, Mekényesre és Szárászra menekült, és kezdett teljesen új életet. Az 1950-es évek éhínsége és a járványok újabb migrációs hullámot indítottak Moldvából, Magyarfaluból is sokan szerte Romániában a nagyvárosokban kerestek jobb megélhetést. (30) Magyarfalut sem kímélték meg a történeti-politikai-gazdasági változások. Lakosai száma ma 1450, de a távoli munkavállalások miatt állandóan csak 700-800 lakja a települést.

Iancu Laura ebben a könyvében a jeles napi és ünnepi szokásokon keresztül mutatja be szülőfalujának jelenkorát, kultúráját, azt a vallás, a hit és hiedelem által szőtt komplex rendszert, amely ma is szervezi a közösség és az egyén életét, tagolja az időt és a munkát, szerepeket jelöl ki, szabályozza a társas kapcsolatokat, normatív jelleggel bír, identitást meghatározó és közösség-összetartó szerepe van. A hiedelmek e rendszer szerves részét alkotják, a szokások belső *motiváló erejét* képezik, és „rész vesznek a kulturális információ rendszerezésében, tárolásában és működtetésében.” A Szerző rámutat arra is, hogy bizonyos szempontból még zárt, és a szóbeliségben élő Magyarfaluban a hiedelmeknek a pszichikai funkciója is meghatározó (110).

Egy moldvai magyar faluról van szó, de számos eleme és sajátossága miatt csak Magyarfaluról. Minden falu, minden település hordoz csak rá jellemző kulturális elemeket, amelyek az évszázadok alatt folyamatosan alakultak, és alakulnak napjainkban is. A szokásrendszer egyik oldalról kifejezi a közösség belső egységét, másik oldalról megkülönbözteti más közösségektől. A magyarfalusi sajátosságokat is történeti, társadalmi, kulturális, gazdasági és politikai összefüggések alakították, és ezt a Szerző minden fejezetben tudatosítja az olvasóval. A szokásoknak célja és funkciója van, és a jelenre irányulva, aktuális igényeket elégítenek ki (Keszeg V. 1999), ezért ezeket állandóan változó kulturális jelenségként kell szemlélnie a kutatónak. Ezt a folyamatot is megragadja Iancu Laura, miközben kiindulópontnak veszi a római katolikus egyház évszázadok óta meghatározó szerepét Magyarfalu kultúrájára, társadalmi és mentális világára, ugyanakkor a történeti, gazdasági, politikai, a globalizáló és transznacionális hatásokat is figyelembe veszi a változások értelmezése során. Rámutat arra, hogy itt is elkezdődött a szigorú vallásérkölcson és konszenzuson alapuló, egységes közösségi értékrend felbomlása, ám a gyengülő közösségi kontroll és szankciórendszer ellenére mégis a jeles napoknak és a

hozzájuk kapcsolódó szokásoknak alapvető szerepük van a helyi kultúra áthagyományozódásában, a közösségi szocializációban is. Az egymást követő generációk fokozatosan váltva egymást, korosztályuknak és nemüknek megfelelő helyen és szerepben évről évre, jeles napról jeles napra részt vesznek az ünnepeken, ismerik a hozzájuk tartozó szakrális ismereteket és hiedelmeket, gyakorolják a rítusokat és szokásokat. Már a kisgyermek is megtanulják az alkalomhoz illő viselkedést, öltözködési rendet, köszönési formulákat, hosszabb-rövidebb szövegeket, szerepeket, és a szokások során egyre jobban megismerik Magyarfalut, azt a lokális közösséget, amelynek tagjai.

Magyarfaluban is a jeles napok a szakrális világ felé fordulás mellett a bőség, a lakomák, a rokonlátogatások, a szórakozás, a közösségi szolidaritás, a közösségi kapcsolati háló megerősítésének és a közös értékek újra kifejezésének az ideje. Az ünnepek és a szokások átfogják és tagolják a teljes emberi életet, bennük van a múlt, és a jelenben is a jövőre irányulnak, a közösség minden tagját érintik, szerepet osztanak ki mindenkinek, megadják azt a közösségi élményt és érzést, hogy mindnyájan részesei lehetnek a kitüntetett időnek, a szakralitásnak és a körforgásnak.

Iancu Laura a liturgikus évet Ádventtől indítja a jeles napok és a hozzájuk kapcsolódó ünnepi szokások bemutatásával, és a kört Luca-nappal (december 13.) zárja. Miközben sorra veszi az egyes ünnepeköröket és jeles napokat, bemutatja a kapcsolódó szokásokat, hiedelmeket és a szentelményeket, az utóbbiak felhasználásának területeit, és az ünneptől független „életüket”. Bár a leírás, a lejegyzés Magyarfalú kultúrájának egy pillanatnyi állapotát tükrözi, a Szerző minden esetben rámutat a változásra, és azokat generáló folyamatokat és hatásokat is feltárja. Különösen sok újítást hoznak az Erdélyben vagy Magyarországon időszakosan dolgozó falubeliek, ők járulnak hozzá erőteljesebben ahhoz, hogy egyes ünnepi elemek feledésbe merüljenek, vagy bekerüljenek a helyi szokásrendszerbe. A Szent Miklós, illetve Mikulás-napi ajándékozás az ő révükön került be a faluba, és a karácsony éjszakáján (december 24.) szokásos ajándékozó Téalpó (Moș Crăciun) szerepét veszi át.

A lokális társadalmak kultúrájára mindenkor hatottak a településen hosszabb-rövidebb ideig szolgáló, működő értelmiségiek – papok, orvosok, gyógyszerészek, tanítók. Csak alapos terepismerettel lehet ezeket a hatásokat megfogni és az értelmezésbe beépíteni. Iancu Laura műve egészében hangsúlyozza, hogy a római katolikus vallásnak rendkívül nagy hatása van Magyarfalú mindennapi és ünnepi életére, összességé-

ben a helyi kultúrára, tulajdonképpen áthatja, alakítja, meghatározza. A jeles napok és az ünnepi szokások oldaláról arra is felhívja a figyelmet, hogy a mindenkori papnak a komoly társadalmi szerepe mellett még innovációs hatása is lehet egy-egy elem megjelenésével: „Karácsonyfát Magyarfaluban első ízben a plébános állított a rendszerváltozást követő időkből, a helyi templomban, innen terjedt el a gyermekes családok otthonaiban.” (44.) Hasonlóan a Szent Antal-napi lilomszentelést is a pap vezette be, és szokások és a hiedelmek működését mutatja, hogy a szentelt lilom azonnal szentelményként gyógyító szerré vált a helyi gyakorlatban. (Más kérdés, hogy a lilom széles körben elterjedt népi gyógyító szer.)

A katolikus egyházi ünnepek mellett Iancu Laura bemutatja Magyarfalú társadalmi ünnepeit, amelyeknek egyre erőteljesebb hatásuk van Magyarfalú társadalmára, lokális identitására. Hangsúlyt helyez a 2003-tól évenként megszervezett falunapokra, amelyek az év egyik legjelentősebb társadalmi ünnepévé váltak napjainkra. Mint sokmás helyen Erdélyben és Moldvában, a településről elszármazott, vagy a hosszabb-rövidebb ideig távol élő és dolgozó falubeliek szervezik itt is az akár két-háromnapos ünnepi eseményeket. Iancu Laura rámutat, hogy épp a migráció hatására egyre töredező magyarfalusi társadalmat a falunapok szimbolikusan újraalkotják, erősítik a közösségi összetartozás-tudatot és megjelenítik a kollektív emlékezetet (108). És bár szakrális vonatkozása nincs a falunapnak, mégis szervesen beilleszkedik a jeles napok rendjébe. Hasonlóan a nagy ünnepekhez, a falunapra is egyénileg és közösséggileg készülnek, lakomák, rokonlátogatások, táncos multságok kísérik az évenkénti alkalmakat.

A magyarfalusi jeles napok és ünnepi szokások a magyar kultúra, a moldvai magyar kultúra szerves részei, amelyeket a római katolikus vallás, pogány elemek, román, erdélyi és magyarországi szakrális és világi, vagy a globális hatások alakítottak és alakítanak ma is. Iancu Laura megmutatja Magyarfalut, amely mint minden lokális közösség csak rá jellemző elemekkel is rendelkezik, és csak ezekkel a sajátosságokkal együtt része az egésznek.

A mű tudományos néprajzi szakkönyv, szerzője az utolsó lapig arra törekedett, hogy ennek a kritériumnak megfelelően. Tudománytörténeti áttekintéssel végigvezeti az olvasót a magyar szokáskutatás történetén, és pontosan bemutatja azokat a szaktudományi terminológiákat, amelyekre felépítette munkáját. A kötet végén 16 oldalas, a témához tartozó szakirodalmi tétel segíti a további tájékozódást.

Deáky Zita